

УДК 159.99
Б 87

Марія БРИГАДИР

**ВІДЧУТТЯ ПРАВДИ І СПРАВЕДЛИВОСТІ
У РОЗКРИТТІ ТА РОЗВИТКУ
ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ**

У статті здійснено теоретико-методологічний аналіз проблеми розкриття та розвитку людського потенціалу. Описано різноаспектні дослідження науковців щодо способів організації самопізнання особистістю власної сутності. Розглянуто з філософських, методологічних, психологічних позицій принцип правди, який є головним у розвитку людського потенціалу.

Ключові слова: *рівність, людський потенціал, правда, свобода, справедливість.*

Постановка проблеми. У третьому тисячолітті особливої актуальності набуло питання розвитку людського потенціалу. Вичерпність природних ресурсів, створення інноваційних технологій, екологічні зміни потребують максимальних зусиль від особистості, прояву та задіяння всіх її можливостей. Повноцінна самореалізація кожного учасника соціуму забезпечить гармонійний розвиток довкілля. Відбудеться зростання професіоналізму, видозміняться організаційні структури і як наслідок – влаштується комфортне перебування кожного в оточенні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання розвитку Людського потенціалу вивчалось багатьма дослідниками. У вітчизняній психології проблеми розвитку особистісного потенціалу розроблялися Л. Виготським, В. Давидовим, Д. Ельконіним, О. Леонтьєвим, А. Петровським, С. Рубінштейном. Їхні здобутки мали широке використання при створенні інноваційних методів навчання і виховання.

© Бригадир Марія, 2014

В історії розвитку української психології при розробці вказаної проблематики визначальними є дослідження в напрямі генетичної психології, психології розвитку, вікової та педагогічної психології (М. Боришевський, С. Максименко, М. Смульсон та ін.). На Заході проблему розвитку людського потенціалу досліджували Л. Бурбо [2], С. Грофф, Т. Гудман, А. Маслоу, Р. Мей, А. Менегетті [7], Ф. Перлз, К. Роджерс, У. Шутц [16] та ін. Зокрема, у концепціях А. Маслоу і К. Роджерса проблема розкриття особистісного потенціалу пов'язана з поняттям “особистісне зростання” [14]. Загалом науковцями розроблена мережа теорій і технік-практик виявлення та розвитку можливостей особистості. Незважаючи на достатньо ґрунтовний аналіз науковцями питань особистісного становлення, невисвітленими залишаються чинники розвитку людського потенціалу на сучасному етапі суспільного буття, зокрема у контексті ставлення до правди і справедливості.

Мета статті полягає в аналізі теоретичного, методологічного та практичного аспектів проблеми розвитку людського потенціалу крізь призму розуміння правди та справедливості.

Проблема розвитку можливостей людини була важливою впродовж всього існування людства і залишається актуальною сьогодні. В міфології людей прирівнювали до богів і надавали їм необмежених можливостей, у буденній реальності в кожного є змога тренування та розвитку власного потенціалу (фізичного, морального, духовного). У західній психології сформувалася течія розвитку Людського потенціалу. Згідно з її засадничими ідеями, людині надається ініціатива щодо самостійної організації свого життєвого шляху, а відповідно – розкриваються способи до саморозвитку та реалізації своїх потенцій. Так виникло багато технік-практик, метою яких є внутрішньоособистісний та духовний розвиток людського потенціалу. Сюди належать: гештальт-терапія, групи-зустрічі, транзактний аналіз, біоенергетика, рольфінг, трансцидентна медитація, психосинтез, аріка, релаксація, лікувальне голодування, сенсорне усвідомлення тощо. Всі вони виникли наприкінці 60 – початку 70-х рр. ХХ ст. На сьогодні кожна із названих технік є дієвою, має своїх прихильників і є ефективною у розкритті та розвитку людського потенціалу. Кожна із практик пропонує надзвичайно просту ідею внутрішньої свободи, зняття власних обмежень та розвиток власних можливостей.

Кожна із технік адресована певному типу особистості, або людині на певному віковому етапі. Принципи, які лежать в основі методів розвитку людського потенціалу, здатні кардинально змінити соціальне оточення – культуру, медицину, законодавство, економіку, соціальні програми, спорт, релігію, освіту і навіть мораль. Позаяк вони будуть не нав'язані ззовні оточенням, через примус та насилля, а брати свій початок із душі, ментальної основи, що забезпечить їм позитивне налаштування, узгодженість з власною совістю та сумлінням. Також кардинальні зміни відбудуться в управлінні, воно перетрансформується в самоуправління та саморегуляцію.

Людям безперервно нав'язуються соціумом обмеження, через встановлені норми поведінки та стандарти мислення. Такий механізм управління є надзвичайно ефективним, коли люди орієнтуються на потреби низьких рівнів і не відчують необхідності в моральному і духовному самовдосконаленні. Задіяння духовного потенціалу, вивільнення внутрішньої свободи кожного не потребуватиме насилля з боку суспільства, проте вимагатиме від нього високих демократичних стандартів функціонування. Уільям Шутц, аналізуючи техніки розвитку людського потенціалу, визначив низку принципів, на яких вони ґрунтуються і дотримання яких робить можливим розквіт внутрішнього потенціалу кожного індивіда.

Один із головних принципів, на який опирається науковець, – правда. Він її описує різноаспектно і багатогранно. Вважає правду основою духовного начала людини. У. Шутц зазначає, що: “Правда насправді зробить вас вільними, а чесність – це найкраща політика” [16, 35]. На правді ґрунтується сумління, а саме воно виконує функцію межі розподілу правильного і помилкового, доброго і злого тощо.

Правда передбачає чесність, передусім людини перед самою собою. Навчитися говорити правду самому собі і бути чесним перед собою – це перший крок до розвитку власного потенціалу. Уільям Шутц визначає сім рівнів правди (див. табл. 1).

Небажання прийняти правду, визнати її, має негативні наслідки, які виявляються на декількох рівнях: внутрішньо-особистісному, міжособистісному, міжгруповому.

Таблиця 1

Рівні правди (за У. Шутцом) [16].

Рівень	Переконання	Змістове наповнення
-1	Самообман	Людина приховує свої почуття від себе і від навколишніх. Вони часто є неусвідомлюваними.
0	Замовчування	Людина замовчує свої відчуття, через дію соціальних цензорів і намагання раціоналізувати свою поведінку (так нетактовно, це мені зашкодить, це не моя справа, це може бути комусь неприємно).
1	“Ти (поганий)...”	Спосіб простого вираження думки, навіть почасті через навішування ярликів, людина стає критиком.
2	“Я відчуваю до тебе (неприязнь)...”	Вираження відверте тих почуттів, які відчуває людина
3	“Тому, що (ти не цінуєш мою роботу)...”	Раціональний рівень, коли людина починає усвідомлювати причину своїх почуттів.
4	“Я думаю, що ти (вважаєш мене некомпетентним)...”	Людина починає розуміти почуття інших людей (проявляє емпатію) і сприймає себе як жертву
5	“Я боюсь, що я (некомпетентний)...”	Людина починає усвідомлювати свої страхи щодо своїх внутрішніх властивостей, усвідомивши себе цілком, людина сприймає себе із своїми перевагами і недоліками, стає чесною перед самою собою і будує відверту взаємодію з оточенням, не використовуючи брехні.

У людині поєднується водночас матеріальне і духовне. Перше є фізіологічною основою, яка функціонує за визначною вказаною програмою, має свою схему розвитку, розквіту і старіння. Друге – репрезентоване цілою низкою соціально-культурного та внутрішньоособистісного. Зовнішнє довкілля безпосередньо впливає на живий організм, насильно нав'язуючи зразки та форми мислення, поведінки. Суб'єктне, власне, неповторне формується при взаємодії і прийнятті культурного, спочатку незвичного, а потім привласненого і неподільного. Так з'являється система норм, еталонів і цінностей, які визначають раціональність у сприйманні та оцінці явищ. Результатом цього є наявність певного ідеалу, який виконує функцію самоорганізованості та спрямовує діяння людини.

Уявлення про правильність у кожного своє. Відповідно до нього живе кожна людина, як сказав у своєму творі Т. Шевченко: “В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля” [15, 266]. Розуміння правильності містить ознаки як індивідуального, так і групового (національного чи етнічного). Останнє закріплюється в психічній енергетиці і передається із покоління до покоління. У К. Юнга такі утворення називаються архетипами [14]. Хоч розуміння правди почасти є відмінним серед людей різних соціальних прошарків, з часом відмінності зникають. Правда суб'єктивна, вона несе в собі загальні моральні принципи і цінності: любові, надії, віри, мудрості, що виконують функції загальних орієнтирів та еталонів організації довкілля. Вся активність, яка генерується індивідом, спрямовується на реалізацію загальноновизнаних та загальноприйнятих моральних основ. Тому уявлення про правду поєднує у собі риси індивідуального та групового. Перше дуже різноманітне та різноаспектне, друге – більш загальне й універсальне і є зрозумілим і прийнятним для великого загалу.

Прийняття зовнішніх подій, їх підтримка чи заперечення визначається критеріями правдивості. Так взаємодіють у межах людини дві сутності: матеріальна і духовна. Численні дослідження з психосоматики довели їх взаємоспричинення. А. Менегетті стверджує, що “здоров'я – це вільне протікання енергії, яка йде через множину різних частин, сходиться в єдиній точці, інтегрується в єдине ціле” [7, 19]. Як зазначає В.Г. Кремень: “... правда – поняття, яким визначається відношення об'єктивної дійсності до людських ідеалів буття. Правда – це почуття і усвідомлення людиною

будь-якого знання (істини чи хиби) як істини” [6, 104]. Брехня і правда взаємно пробуджують у людини сумління і почуття докору. Саме вони є внутрішніми цензорами, які визначають мораль індивіда.

Позбавлення від обману і самообману вивільняє людський потенціал і спрямовує енергію людини в русло саморозвитку та самовдосконалення. Як стверджують дослідники, докори сумління, страх перед ними спричиняють душевні захворювання, які в подальшому проявляються у соматичі [2; 7]. Душевний біль від внутрішніх конфліктів особистості, стресу, проблеми у взаємовідносинах фіксуються у тілі. Почуття і думки матеріалізуються, вони прямують від мозку до тіла, залишаючи там сліди пошкоджень на клітинному рівні. За твердженням науковців, брехня є захисним механізмом для психіки, способом пристосування [7, 22]. Коли людина сама робить себе заручником брехні, виникає додаткова стресова ситуація, вона хвилюється через те, що викривають її неправду. Відбувається самотворення перепонів до гармонійного існування, щоразу використовується самообман. Неправдиве сприймається людським організмом як чуже, а індивід не може вступати в суперечку з тим, ким він є. Завдяки правді відбувається самозбереження, лише при цьому відкриваються горизонти саморозвитку.

В історії розвитку людства є багато випадків, коли людей позбавляли морального володіння правдою, нав’язуючи спотворені реальність та ідеали. Це існування всіх без винятку імперських держав, країни із комуністичною ідеологією, тих які прагнули поневолити людей та утримувати їх як рабів тощо. Один із ідеологів-нацистів Йозеф Геббельс стверджував, що брехня, повторена тисячу разів, стає правдою [11]. Він віртуозно маніпулював свідомістю населення, оправдовуючи власні ганебні вчинки. Дослідник-історик І. Сюдюков зазначає: “Великій крові прокладає дорогу брехня. Так завше було в історії. Брехня масована, свідома, цинічна, що сіє люту, ненависть, страх, презирство до ворогів “зовнішніх”, а ще більшою мірою – до ворогів “внутрішніх”, яка навіює глядачам, читачам і слухачам, що перед ними – не люди, а “зрадники народу” (нації, держави, робочого класу, великого вождя). А зрадників слід нещадно знищувати, як необхідно знищувати і зовнішніх ворогів (нехай

навіть йдеться про народи і держави). Так вбивство людей – у страшній кількості – стає не тяжким злочином, а “святим обов’язком”. Так брехня виправдовує злочин, насильство і кров, стаючи надійною опорою тиранії і диктатури – не меншою, ніж репресії і концтабори” [11]. Втримання порядку та визнання псевдоправильного можливе через використання агресії та насилля, які потім набирали зворотної дії і ще з більшою силою перенапрямувалися на руйнування аморального довілля.

Боротьба людини за правду і її відновлення є генетично зумовленим встановленням справедливості. На соціальному рівні справедливість розуміється як загальне співвідношення цінностей, благ та конкретний розподіл їх між індивідами, водночас визначає належний порядок людського співжиття, який відповідає уявленням про сутність людини і її невід’ємні права [12]. Гесіод у поемі “Роботи і дні” трактує справедливість як головну людську чесноту і розуміє під нею чесність, поміркованість, і, найсуттєвіше, відмову від захоплення чужої власності будь-яким шляхом, обманом або насильством, справедливість повинна ґрунтуватися на взаємній вигоді [3]. Платон справедливим визнає “правило про те, щоб індивідууми не брали те, що належить іншому, і не втрачали свого”. Справедливість полягає тому, в тому, щоб кожна людина мала і робила те, що їй належить [8].

Іммануїл Кант уважав, що розвиток всіх природних задатків і схильностей людини можливий лише при “досконалому правовому громадському устрої”, за умов реалізації принципів справедливості [5]. Англійський філософ і соціолог Герберт Спенсер в ідеї справедливості розрізняє два елементи. Позитивний – він полягає у визнанні за кожною людиною права на безперешкодну діяльність і на користування тими благами, які вона приносить. Негативний елемент ідеї справедливості полягає у визнанні того, що існують межі, які зумовлюються існуванням інших людей, що мають однакові права, повага до яких, є необхідною умовою суспільного життя. У думці про сфери дії, які є взаємно обмеженими, полягає поняття рівності [10].

Два принципи справедливості формулює Дж. Роулс: 1) рівності – зводиться до вимоги, що кожна особистість повинна мати рівні права на основні свободи, які подібні зі свободами інших; 2) відмінності – розумно приймається суспільством як

вигода для кожного і реалізується в умовах доступності для всіх позицій і посад від нижчих до вищих.

Дж. Роулс пропонує, передовсім “максималізувати”, поліпшити до можливої межі, добробут тих, хто перебуває у найгіршому стані. У другу чергу – тих, хто стоїть на другій сходинці добробуту і так далі. І лише в останню чергу – найбільш багатих людей [17].

Справедливість – це відповідність людських відносин правовим нормам [5]. Наявність у суспільстві справедливості асоціюється із рівністю. Так, у дослідженнях Дж. Локк [4] вказує на наявність у кожної людини природного права, стану повної свободи стосовно своїх дій.

Справедливість пов’язують із обов’язковою нормою співжиття людей. Вона встановлює ефективний порядок, який ґрунтується на ідеї гуманізму. Таке середовище є максимально прийнятним для людини, позаяк воно відстоює ідею любові. Справедливість виконує функцію критерію та межі дозволеного і забороненого. Почуття справедливості ґрунтується на вірі у правду і є притаманним людині від народження.

З позицій екзистенціалізму особистість приречена бути вільною, бути самою собою. Відмовитися від своєї свободи – це відкинути свою особистість, що означає чинити і думати так, як усі, цілком втратити свою індивідуальність [13]. Ж.-П. Сартр вважає, що свобода як визначення людини, її екзистенція не залежить від інших, але, як тільки здійснюється вибір або починається дія, людина змушена бажати разом зі своєю свободою волі інших людей [9]. Свобода однієї людини можлива за умов, коли вільні і ті, хто її оточує. Відповідно до ідей екзистенціалізму, людська особистість є самоціль існування і розвитку, а суспільство має забезпечувати можливість вільного духовного розвитку кожної особистості, при цьому гарантуючи такий порядок життєдіяльності людей, який би захищав особистість від зазіхань на її свободу. Проте роль суспільства, на думку екзистенціалістів, негативна, оскільки суспільство може надати людині свободу лише від чого-небудь (економічну, політичну тощо). Справжня свобода екзистенційна – “свобода для” – починається у світі духовного життя особистості.

Свобода здійснюється через розширення та універсалізацію особистої відповідальності й інтерпретацію своєї діяльності в контексті загальної взаємозв'язку і долі людської духовності. Цікаво трактує свободу М. Бердяєв, він вважає, що існування Бога робить людину істотою незалежною, бо ставлення до Бога визначається не як залежність, а як справжня свобода. Перед Богом, у зверненні до Бога, людина піднімається і перемагає цей світ. Відносини між Богом і людиною є тасмницею любові, потреби люблячого у любимому [1].

Висновки. Людина має прийняти себе такою, як вона є, і не жити ілюзією, вигадкою про себе. Внутрішній механізм такої події відбувається через процеси самопізнання та самоусвідомлення. Приймаючи себе, людина пізнає сенс свого життя. Найголовнішим принципом у самодослідженні є правда. Вона у цьому аспекті – першопричина і наслідок гармонійного перебування особистості в соціальному оточенні та у власному внутрішньому світі. Прийняття самого себе програмує поведінку індивіда на відкритість і відвертість до оточення. Правда є спонукальним механізмом, який породжує свободу, справедливість та рівність як на внутрішньо-особистісному, міжособистісному, так і соціальному рівнях. Самопізнання – це перший крок до розкриття та розвитку власного потенціалу.

Перспективу дослідження ми пов'язуємо з вивченням особливостей самореалізації особистості у контексті відчуття правди і справедливості.

Література

1. Бердяєв Н. Философия свободного духа / Николай Бердяев. – М. : Республика, 1994. – 480 с.
2. Бурбо Л. Слушай свое тело – твоего лучшего друга на Земле! / Л. Бурбо. – М. : София, 2007. – 208 с.
3. Гесиод. Работы и дни. Земледельческая поэма / Гесиод ; пер. В. Вересаева. – М. : Недра, 1927. – 88 с.
4. Історія вчень про право і державу : [навчальний посібник] / Г.Г. Демиденко. – Х. : Консум, 2004. – 432 с.
5. Ключин Н. Будущая революция и новое общество / Н. Ключин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.politology.vuzlib.org/book_o064_page_1.html.

6. Людина і світ : підручник / Л.В. Губерський, В.Г. Кремень, А.О. Приятельчук та ін. ; голов. ред. Л.В. Губерський. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Т-во “Знання”, КОО, 2001. – 349 с.
7. Менегетти А. Психосоматика / Антонио Менегетти ; пер. с итал. – М. : ННБФ “Онтопсихология”, 2004. – 360 с.
8. Платон. Держава / Платон ; пер. з давньогр. Д. Коваль. – К. : Основи, 2000. – 355 с.
9. Сартр Ж.-П. Экзистенциализм – это гуманизм / Ж.-П. Сартр // Сумерки богов. – М. : Политиздат, 1989. – С. 319 – 344.
10. Спенсер Г. Справедливость [Текст] : монография / Г. Спенсер ; пер. с англ., ред. М. Филиппов. – СПб. : Тип. А. Пороховщикова, 1897. – 243 с.
11. Сюдюков І. Йозеф Геббельс: технологія “чорної” пропаганди та політичних провокацій / І. Сюдюков. – День. – 2013. – 2 вересня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://incognita.day.kiev.ua/jozef-gebbls-technologiya-chornoji-propagandi-ta-politichnix-provokacij.html>.
12. Тофул М.Г. Етика : навч. посіб. / М.Г. Тофул. – К. : Видав. центр “Академія”, 2005. – 416 с.
13. Философия XX века : учебное пособие. – М. : ЦИНО общества “Знание” России, 1997. – 288 с.
14. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб. : Питер, 2003. – 608 с.
15. Шевченко Т.Г. Кобзар / Т.Г. Шевченко. – К. : Дніпро, 1980. – 613 с.
16. Шутц У. Совершенная ясность. Основы жизненной философии / У. Шутц ; пер. с англ. – Х. : “Гуманитарный Центр”, 2012. – 252 с.
17. Rawls J. A theory of justice / J. Rawls. – Cambridge : Mass., 1972. – 624 p.

Бригадир Мария. Ощущение правды и справедливости в раскрытии и развитие человеческого потенциала. В статье осуществлен теоретико-методологический анализ проблемы раскрытия и развития человеческого потенциала. Описаны разноаспектные исследования ученых о способах организации самопознания личностью собственной сущности. Рассмотрено с философских, методологических, психологических позиций принцип правды, который является главным в развитии человеческого потенциала.

Ключевые слова: равенство, человеческий потенциал, правда, свобода, справедливость.

Bryhadyr Maria. Sense of truth and justice in human potential exposure and development. The article presents a theoretical and methodological analysis of the problem of human potential exposure and development. Multi-aspect scientists' researches as to ways of self-identity of personality's own essence have been described. The author considers philosophical, methodological, psychological position principle of truth, which is central in the human potential development.

Key words: equality, human potential, truth, freedom, justice.